

⁷ Конвенція про захист прав людини та основних свобод з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколу 11 з Протоколами 1, 4, 6, 7, 12 і 13. – Страсбург: Секретаріат Європейського Суду з Прав Людини, вересень 2003 р. – 35 с.

⁸ ÚSTAVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY // ÚSTAVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. ZÁKON O POUŽÍVANÍ ŠTÁTNYCH SYMBOLOV. LISTINA ZÁKLADNÝCH PRÁV A SLOBÔD. ZÁKON O VOL' BÁCH. – Vydáva Poradca, s.r.o. Dané do tlače 22.4.2006. – Tlač Kasico a.s. Bratislava. – s. 3–44.

⁹ Bundesrepublik Deutschland. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Herausgeber: Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn. Umschlag : Norbert Josef Rse. Satz: Medianhaus Fraitsheim AG, Bonn, Berlin. Druck: Chaussen & Bosse, Leck. – 2004. – 96 p.

¹⁰ Конституція України [Текст]: Основний закон: із змінами, внесеними згідно із Законом № 2222-IV від 8 груд. 2004 р. – Харків: ФОП Співак Т. К., 2009. – 48 с. – Ст. 55.

¹¹ Там само.

¹² ÚSTAVA ČESKÉ REPUBLIKY. LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD. PARLAMENT, MINISTERSTVA, OMBUDSMAN. ANTIDISKRIMINAČNÍ ZÁKON podle stavu k 11.9.2009. – Ostrava-Hrabůvka: sagit.- 2009. – 201 s.

¹³ ÚSTAVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY // ÚSTAVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. ZÁKON O POUŽÍVANÍ ŠTÁTNYCH SYMBOLOV. LISTINA ZÁKLADNÝCH PRÁV A SLOBÔD. ZÁKON O VOL' BÁCH. – Vydáva Poradca, s.r.o. Dané do tlače 22.4.2006. – Tlač Kasico a.s. Bratislava. – s. 3–44.

¹⁴ Bundesrepublik Deutschland. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Herausgeber: Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn. Umschlag : Norbert Josef Rse. Satz: Medianhaus Fraitsheim AG, Bonn, Berlin. Druck: Chaussen & Bosse, Leck. – 2004. – 96 p. – Ст. 23. п. 1.

¹⁵ La Costituzione Della Repubblica Italiana (1 gennaio 1948). Un classico giuridico. Finito d'I stampore nel settembre 2008 presso il Nuovo Istituto drArti Grafiche-Bergamo. Printed in Itale. – (Lettura ds Ernesto Bettinelli).

¹⁶ Constitution française du 4 octobre 1958 après la révision de juillet 2008. Impression: Journaux officiels Imprimé en France. Dépôt legal : 4 trimestre 2008. – 56 p. – (La documentation Française).

¹⁷ Die österreichische Bundesverfassung. Bundes-Verfassungsgesetz in der gegenwärtigen Fassung mit wichtigen Nebenverfassungsgesetzein herausgegeben von DDr. Christoph Crabenwarter, Dr. Brigitte Ohms. – Wien: Manzsche Verlags- and Universitätsbuchhandlung. – 2008. – 528 p.

Резюме

У статті проаналізовано можливості міжнародних договорів у контексті судового захисту інформаційних прав і свобод особи.

Ключові слова: судовий захист, інформаційні права і свободи особи, пріоритет міжнародних договорів.

Резюме

В статье анализируются возможности международных договоров в контексте судебной защиты информационных прав и свобод личности.

Ключевые слова: судебная защита, информационные права и свободы личности, приоритет международных договоров.

Резюме

Facilities of international treaties in the context of the court protection as to the information rights and freedoms of people are scrutinized in the article.

Key words: court protection, information human rights and freedoms, priority of international treaties.

Отримано 3.11.2010

Д. В. ШКРЕБЕЦЬ

Дмитро Васильович Шкребець, аспірант Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СУДОВЕ ДОКАЗУВАННЯ

Виконання завдань цивільного судочинства залежить від встановлення судом у справі об'єктивної істини та правильного застосування норм матеріального і процесуального права. Завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. На суд покладено обов'язок, зберігаючи об'єктивність і неупередженість, створювати необхідні умови для всебічного і повного дослідження обставин справи.

Така діяльність відбувається в процесі судового розгляду справи в результаті здійснення судом і особами, які беруть участь у справі, доказування і пізнання в установленому цивільному процесуальному поряд-

ку. Виходячи з діалектичного розуміння пізнання як процесу відбиття в свідомості людини об'єктивної реальності, зовнішнього світу, природи і суспільства, пізнання в цивільному судочинстві – процес відбиття в свідомості суддів і осіб, які беруть участь у справі, обставин конкретної справи і доказів, що їх підтверджують та існують в об'єктивному світі. Пізнання складається з діалектичної єдності розумової і процесуальної діяльності суду і осіб, які беруть участь у справі, що відбувається в процесі подання, витребування, дослідження і оцінювання матеріалів цивільної справи¹.

Пізнавальна процесуальна діяльність складається з чотирьох частин (видів):

- а) доказування фактичних обставин, які з'ясовуються під час розгляду справи;
- б) встановлення судом деяких фактичних обставин під час розгляду справи шляхом безпосереднього спостереження суддями в судовому засіданні;
- в) пізнання судом спірних правовідносин, прав і обов'язків сторін;
- г) пізнання, яке здійснюють вищі судді в процесі перевірки законності й обґрунтованості судового рішення у цивільній справі.

Об'єктом пізнання в цивільному судочинстві є матеріали справи, її обставини (фактичні і юридичні) та докази, на підставі яких вони встановлюються. Метою пізнання є встановлення об'єктивної істини у справі. Засобами пізнання є доказування і докази. Процесуальною формою пізнання є судовий розгляд. А пізнавальна процесуальна діяльність (процес пізнання) виступає методом встановлення об'єктивної істини у справі, її фактичного і юридичного складу.

Об'єкт пізнання формується поступово. При прийнятті судом матеріалів справи до свого провадження окреслюються тільки загальні контури, які в процесі розвитку судочинства розширюються і поглиблюються. Обставини і докази можуть мати суперечливий характер, взаємно виключати і доповнювати один одного, але важливо те, щоб за кожною обставиною, яка підлягає доказуванню, було достатньо необхідних доказів для її всебічного, повного й об'єктивного з'ясування.

Метою цивільного судочинства є таке: що суд з'ясовує об'єктивну істину у справі й правильно застосовує норми матеріального права. Завжди об'єктом пізнання будуть обставини справи (фактичні й юридичні) та докази, на підставі яких встановлюються обставини. Статтею 27 ЦПК України встановлено права і обов'язки сторін, а також інших учасників процесу. Особи, які беруть участь у справі, мають право ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії з документів, долучених до справи, одержувати копії рішень, ухвал, брати участь у судових засіданнях, подавати докази, брати участь у дослідженні доказів, ставити питання іншим особам, які беруть участь у справі. Слід відмітити, що особи, які беруть участь у справі позовного провадження, для підтвердження своїх вимог або заперечень зобов'язані подати усі наявні у них докази до або під час попереднього судового засідання, а якщо попереднє судове засідання у справі не проводиться – до початку розгляду справи по суті².

Доказуванню підлягають і доказові факти, тобто такі, що тісно пов'язані з фактами матеріально-правового характеру і на підставі яких можна зробити висновок про їх наявність чи відсутність. Наприклад, експертиза крові у дитини, матері і названого батька у справі про встановлення його батьківства дала висновок, що батьківство не виключається. Цей факт не є передбаченою законом обставиною, що підтверджує батьківство, але у зіставленні з іншими доказами може привести суд до такого висновку.

Доказуванню підлягають також цивільно-процесуальні факти. З їх наявністю може бути пов'язана реалізація права на звернення до суду за захистом, на забезпечення позову, зупинення провадження у справі. Пізнанню підлягають і факти, встановлення яких суду необхідно для виконання виховних і превентивних завдань правосуддя. Це факти, які розкривають умови і причини правопорушень, необхідні для реагування суду – постановлення окремих ухвал.

У процесі розвитку судочинства обсяг фактів предмета доказування може змінюватися – збільшуватися або зменшуватися, уточнюватися у зв'язку зі зміною стороною підстав або предмета позову, збільшення чи зменшення позовних вимог.

Традиційному погляду на предмет доказування було протиставлено судження, за яким предметом доказування виступає сукупність версій, припущень про існування фактичних обставин, кожна з яких може виявитися правильною істиною, і тоді припущення суду перетвориться на вірогідне знання про певну обставину, але водночас може виявитися і помилковим, таким, що не відповідає дійсності³.

У судовій практиці поширеною підставою звільнення від доказування є безперечність фактів. У понятійному обігу ЦПК України таке поняття відсутнє, але ст. 40 Кодексу закріпила правило, за яким суд може вважати визнаний стороною в суді факт встановленим, коли в нього не виникне сумніву в тому, що визнання відповідає дійсним обставинам справи, не порушує будь-чиїх прав та законних інтересів і не зроблено під впливом обману, насильства, погрози, помилки або з метою приховання істини.

Особливість по доказуванню полягає в тому, що воно виступає як право і обов'язок осіб, які беруть участь у справі. Вони мають право подавати докази, брати участь в їх дослідженні, давати усні й письмові пояснення суду, подавати свої доводи, міркування та заперечення, тобто мають право на доказування. Сторони, подаючи докази, реалізують своє право щодо доказування і одночасно виконують обов'язок стосовно доказування, оскільки ст. 30 ЦПК України закріплює правило, за яким кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень. Обов'язок щодо доказування покладається також на третіх осіб, прокурора, органи державного управління й інших осіб, які беруть участь у справі й у правовому становищі прірівнюються до сторін. Отже, обов'язок щодо доказування покладається на того, хто звернувся за допомогою до суду.

Правильному визначенню складу всіх обставин предмета доказування у справі сприяє правило (принцип) про належність доказів. Належними будуть докази, які мають значення для справи, тобто мають властивість підтвердити взаємопов'язані з ним істотні обставини і які відповідно до норми матеріального права створюють фактичну основу спірних правовідносин. Вони належать до складу підстав позову або підстав заперечень проти нього і характеризуються значущістю фактів для визначення спірних правовідносин та зумовленістю цих фактів нормам матеріального права.

Правило належності доказів спрямоване на виділення істотних обставин у справі, у зв'язку з чим суд бере до розгляду лише ті докази, які можуть підтвердити дані обставини. Це зобов'язує суд спрямовувати процес подання, збирання і дослідження доказів для введення в орбіту доказування фактичних даних, які становлять його предмет. Питання належності доказів вирішується судом при порушенні справи, на стадіях підготовки і судового розгляду. Під час прийняття позовної заяви суддя перевіряє, чи викладено в ній обставини, що обґрунтовують вимоги позивача, і зазначені докази, що підтверджують позов. При підготовці справи до розгляду суддя пропонує сторонам за необхідності подати додаткові докази. При розгляді цивільної справи головуючий судового засідання спрямовує судовий розгляд на забезпечення повного, всебічного і об'єктивного з'ясування обставин справи, усуваючи з судового розгляду все, що не має істотного значення для вирішення справи, а також забезпечує належний виховний рівень судового процесу. Обставини справи виділяються в судовому засіданні в межах зазначеного позивачем чи зміненого ним предмета позову, тобто ті, які пов'язані з вимогою позивача і запереченням відповідача, що є у справі⁴.

Вирішення суддею питань про виклик свідків, витребування письмових і речових доказів, проведення експертизи відбувається на підставі виконання вимоги належності підтверджуваних ними фактів у справі і закладених у самій правовій природі засобів доказування. Свідком може бути особа, якій відомі будь-які обставини, що стосуються справи. Письмовими доказами визнаються такі, що містять у собі відомості про обставини, які мають значення для справи.

Речовими доказами визнаються ті, що свідчать своїми властивостями про обставини, які мають значення для справи (ст. 57 ЦПК України). Дотримання судом першої інстанції правил належності доказів входить до змісту перевірки законності і обґрунтованості судового рішення в касаційному порядку.

Допустимість засобів доказування. За загальним правилом будь-які фактичні дані в цивільній справі можуть бути підтверджені лише встановленими в законі засобами доказування, але відповідно до правил (принципу) їх допустимості.

Суб'єктом доказування буде і суд. Перш за все тому, що суд зобов'язаний вжити заходів для встановлення об'єктивної істини, сприяти сторонам у збиранні доказів, вирішувати питання про належність і допустимість доказів. Саме за судом закріплено право і обов'язок давати оцінку доказам. Суб'єктами доказування є сторони, інші учасники процесу, які беруть участь в розгляді справи, і суд. Доказування охоплює процесуальну діяльність усіх суб'єктів процесу незважаючи на те, що їх функції в доказуванні різні, воно вимагає процесуальну і розумову діяльність суб'єктів доказування, яка здійснюється у встановленому законом процесуальному порядку і спрямована на з'ясування дійсних обставин справи⁵.

Дослідження доказів, тобто безпосереднє сприйняття і вивчення складом суду в судовому засіданні інформації про фактичні дані, наданої сторонами й іншими особами, які беруть участь у справі, за допомогою передбачених у законі засобів доказування на підставі принципів усності й безпосередності. Процес дослідження доказів полягає в поєднанні емпіричної і логічної діяльності суду, спрямованої на пізнання фактичних даних, їх змісту вірогідності, процесу їх формування, збереження і забезпечення. Фактичні дані (обставини у справі) – реальні категорії, тому дослідження в суді доказів має за мету одержання необхідного для вирішення справи висновку про їх реальне існування.

Спосіб дослідження – це шлях одержання інформації про фактичні дані від засобів доказування, вид і характер здійснюваних процесуальних дій: допит свідків, давання пояснень сторонами й іншими особами, які беруть участь у справі, оголошення письмових доказів, огляд речових доказів.

Порядок дослідження доказів – це системність процесуальної форми виконуваних процесуальних дій із дослідження доказів. Так, свідка допитують у судовому засіданні в усній і безпосередній формі, з попередженням про кримінальну відповідальність за давання неправдивих показань. Допит починається з пропозиції головуючого розповісти все, що йому відомо у даній справі.

Завершується дослідження доказів їх оцінюванням. Оціночна думка суду про докази формується з початкових етапів судового доказування, але остаточно в повному обсязі визначається в нарадчій кімнаті і впроваджується у зміст постановленого судом рішення, в його мотивувальній частині. Оцінювання доказів – складне явище, яке розглядається в науці неоднозначно: як розумовий процес, який відбувається за законами мислення, а не права, і як логічний акт, який виявляється в процесуальних діях. Дійсно, в ЦПК України немає і не може бути норми права, яка регламентує розумову діяльність суддів, що підпорядковується законам мислення. Але оцінокові акти мислення виявляються в процесуальних діях, які в певних межах врегульовані в нормах права і які є гарантантами, що забезпечують істинність логічних висновків. Так, судовому оцінюванню можуть підлягати тільки докази, які безпосередньо були досліджені в судовому засіданні, з урахуванням належності фактичних даних і допустимості засобів доказування. Процесуальний закон встановлює принципи оцінювання доказів. Отже, оцінювання доказів – це розумова діяльність суб'єктів доказування, що ґрунтується на законах логіки і процесуального права. За законами логіки суб'єкти доказування аналізують докази – кожний окремо, в сукупності, у взаємозв'язку, в єдності й суперечності.

За законами цивільного процесуального права оцінювання доказів провадять тільки суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, суб'єкти доказування. Оцінюється тільки фактичний склад, одержаний безпосередньо в установленому законом процесуальному порядку і з передбачених засобів доказування. Оцінювання спрямовано на встановлення вірогідності чи відсутності обставин, які обґрунтовують вимоги і заперечення сторін та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи, постановлення судом законного і обґрунтованого рішення. Оцінювання доказів втілюється в певній процесуальній дії, тобто має свою об'єктивну процесуальну форму.

Суб'єктами оцінювання доказів є не тільки суд, а й усі суб'єкти доказової діяльності – особи, які беруть участь у справі. Оцінювання ними доказів є необхідним елементом їх доказової діяльності щодо подання, витребування, дослідження доказів. Неможливо брати участь у дослідженні доказів, висловлювати свої доводи, міркування і заперечення проти міркувань інших осіб, не оцінивши того чи іншого доказу і всіх їх у сукупності. Але їх оцінювання є рекомендованим, а оцінювання суду – владним. Рекомендоване оцінювання доказів виявляється в процесуальних діях – поясненнях, доводах, міркуваннях і запереченнях осіб, які беруть участь у справі, і сприяє суду всебічно, повно, об'єктивно оцінити всі обставини у справі в їх сукупності. Оцінювання доказів судом є підставою для прийняття ним відповідного за змістом акта застосування права, який має обов'язковий, владний характер, втілений у мотивувальній частині рішення суду. Це завершальне оцінювання суду.

В юридичній літературі названо ще два види оцінювань – попереднє і контрольне. Попереднє – здійснюється в попередніх частинах доказової діяльності і втілюється в змісті постановлених ним численних ухвал, як-то: про витребування письмових доказів, призначення експертизи тощо. Контрольне оцінювання доказів здійснюють суди апеляційної і касаційної інстанції, які перевіряють законність і обґрунтованість рішень, ухвал, постанов суду за матеріалами, наявними у справі і додатково поданими сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі.

У випадках, коли щодо отримання доказів у сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, є складнощі, суд за їх клопотанням зобов'язаний витребувати такі докази. Клопотання про витребування доказів має бути подано до або під час попереднього судового засідання, а якщо попереднє судове засідання у справі не проводиться, – до початку розгляду справи по суті із дорученням відомостей про неможливість отримання таких доказів особисто стороною або іншою особою, яка бере участь у справі. Докази, які вимагає суд, направляють до суду безпосередньо. Суд може також уповноважити заінтересовану особу, яка бере участь у справі, одержати доказ для подання його до суду. За неповідомлення суду про неможливість подати докази, а також за неподання доказів, у тому числі і з причин, визнаних судом неповажними, винні особи несуть відповідальність, встановлену законом⁶.

Судовому оцінюванню підлягають тільки докази, які безпосередньо були досліджені в судовому засіданні з додержанням правил про належність доказів і допустимість засобів доказування (статті 58, 59 ЦПК України). Правила оцінювання доказів закріплені в ст. 212 ЦПК України. Оцінювання доказів полягає в тому, що суб'єкти доказування осмислюють подані докази і роблять логічні висновки, засновані на законах логіки і процесуального права. Оцінюють докази всі учасники процесу. Остаточні висновки у справі робить суд з додержанням правил про постановлення рішення в нарадчій кімнаті (ст. 209 ЦПК України). Непогодження з висновками суду сторони та інші учасники процесу втілюють у касаційній скарзі в касаційному поданні або в інших процесуальних документах, якщо справа переглядається в судовому нагляді.

Звісно, будь-який суддя розуміє, що його рішення може бути інстанційно проревізоване. Отже суддя, ухвалюючи рішення, завжди пам'ятатиме, що його рішення – це його обличчя. Бо моральність ситуації полягає ще й у тому, що рішення ухвалюються по суті іменем держави, кожне рішення ухвалюється іменем України. І люди, які в залі слухають таке рішення, якщо воно законне і справедливе, розуміють, що за цим рішенням стоїть сила держави, адже його виконання за законом має забезпечуватися державним примусом, воно ухвалюється судами іменем України і є обов'язковим до виконання згідно зі ст. 124 Конституції України на всій території держави. Якщо ж спеціалісти і сторони розуміють, що рішення незаконне, то зрозуміло, що людина, отримавши неправове рішення, сумнівається в тому, що держава побудувала судову систему, яка захищає закон та права громадян повною мірою. Суддя повинен співпрацювати виключно з законом, який регулює правовідносини, і з собою – як носієм судової влади.

¹ *Іванов С. В.* Судебные доказательства в гражданском процессе. – Иркутск, 1974. – С. 49.

² *Трусов А. И.* Основы теории судебных доказательств. – М., 2004.

³ *Хутыз М. Х.* Общее положение гражданского процесса / Историко-правовое исследование. – М., 1979. – С. 85.

⁴ *Шевченко Я. М., Бошицький Ю. Л., Бабаскін А. Ю., Венецька М. В., Кучеренко І. М.* Актуальні проблеми цивільного права і цивільного процесу в Україні. – К., 2005.

⁵ *Треушников М. К.* Судебные доказательства. – М., 1982. – С. 28–31; *Коваленко А. Г.* Исследование средств доказывания в гражданском судопроизводстве. – Саратов, 1989. – С. 6–9.

⁶ *Коваленко А. Г.* Исследование и оценка доказательств в судебном разбирательстве / Вопросы теории и практики судебного разбирательства гражданских дел. – Саратов, 1988. – С. 25–29.

Резюме

Стаття розкриває зміст поняття «судове доказування» і його роль у цивільному процесі України. Основну увагу зосереджено на предметі, об'єкті і меті цивільного судочинства, а також дослідженні судом і учасниками процесу доказів.

Ключові слова: судове доказування, об'єктивна істина, об'єкт пізнання, факти, докази, суд і суддя.

Резюме

Статья раскрывает содержание понятия «судебное доказывание» и его роль в гражданском процессе Украины. Основное внимание акцентируется на предмете, объекте и цели гражданского судопроизводства, а так же на исследовании судом и участниками процесса доказательств.

Ключевые слова: судебное доказывание, объективная истина, объект познания, факты, доказательства, суд и судья.

Summary

The article exposes maintenance of concept «the Judicial finishing telling» and his role in civil procedure of Ukraine. In-process an author accents basic attention on an object, object and purpose of the civil legal proceeding, and similarly research of cramps and by the participants of process of proofs.

Key words: judicial finishing telling, objective truth, object of cognition, facts, proofs, court and judge.

Отримано 1.02.2011